

3.Подгаецкая И. М. Воспитание у учащихся интереса к изучению русского языка.– М., 1989.– 144 с.: ил.

4.Бойнова Т. М. Изучение лексики на материале пословиц и поговорок // Русский язык в школе.– 2002.– №3.– С.9–11.

5.Гвазава В.И. Народная мудрость как источник нравственного воспитания // Русский язык в школе.– 2003.– №3.– С.6–7.

6.Подгаецкая И. М. Активизация познавательной деятельности учащихся при работе со словарем // Русский язык в школе.– 1992.– №6.– С.37– 43.

Рецензент: ф.и.к., доцент Абдыкалыкова А.

УДК 81'44

DOI 10.33514/1694-7851-2020-2-103-106

Койлубаева А.К.

К.Тыныстанов атындагы ЫМУнун доценти

МАМЛЕКЕТТИК ТИЛ – УЛУТУБУЗДУН ЖҮЗҮ

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК – НАЦИОНАЛЬНОЕ ДОСТОЯНИЕ

THE STATE LANGUAGE IS A NATIONAL TREASURE

Аннотация: Мамлекеттик тилди билүү-Кыргыз Республикасынын ар бир жаранынын аруу максаты жана ыйык милдети болууга тийиш. Бүгүнкү күндө бардык бийлик бутактарында күчтүү мамлекеттик тил саясаты бышып жетилди. Азыр тил коргоого эмес, колдонууга муктаж. Макалада мамлекеттик тилди колдонууну кеңейтүү жана шарттарды түзүү боюнча милдеттер сунушталат.

Түйүндүү сөздөр: мамлекеттик тил мыйзамы, мамлекеттик башкаруу иш кагаздарын жүргүзүү, тил саясатынын негизги максаты, мамлекеттик тилди окутуу, ЖОЖдогу окуу сааттарынын көлөмү.

Аннотация: Знание государственного языка-цель и обязанность каждого гражданина Кыргызской Республики. На сегодняшний день во всех ветвях власти назрел вопрос о функционировании госязыка. На нынешнем этапе язык нуждается не в защите, а в применении. В статье автор акцентирует внимание на широкое применение государственного языка.

Ключевые слова: закон о государственном языке, государственное управление, делопроизводство, основная цель языковой политики, обучение государственному языку, объем учебных часов в вузе.

Annotation. Knowledge of the state language is the goal and duty of every citizen of the Kyrgyz Republic. Today, in all branches of government, the question about the functioning of the state language has arisen. At the present stage, the language needs not protection, but application. In the article, the author focuses on the widespread use of the state language.

Keywords: law on the state language, state administration, office/paper work, the main purpose of language policy, teaching the state language, the amount of study hours at the university.

Ар бир улуттун улуулуугун аныктаган – анын тили, дили экенин эч кимибиз тана албайбыз. Кылым жолун улап, атадан – балага мурас болуп келе жаткан улуу тилдер азыркы заманда өз кулачын улам кеңейтип, дүйнө аралаган деңгээлге жетти. Бүгүнкү күндө, ааламдашуу мезгилинде, маалыматтык технологиялардын күч алып турган учурунда мамлекеттик тилди ишмердүүлүктүн бардык багыттарында жана коомдук чөйрөсүндө толук кандуу колдонуу шарты- зарыл милдеттердин бири болуп саналат. Мамлекеттик тилибизди талаптагыдай үйрөнүү – биздин мамлекеттик парзыбыз. Эне тилибизди көтөрүү – мамлекетибиздин, улутубуздун кадыр - баркын көтөрүү менен бирдей экендигин ойлосо, анда биз улутубуздун жана мамлекетибиздин алдында чоң жоопкерчилигибизди сезген болобуз. Ал эми өлкөбүздө жашаган, иштеген ар бир улуттун өкүлдөрүнүн мамлекеттик тилди талаптагыдай үйрөнүүсү – алардын атуулдук парзын аныктайт.

Улуттук интеллигенциябыз, анын ичинде биз, билим берүү чөйрөсүнүн кесипкөй адистери, ар бир эле өзүн билимдүү, маданияттуу деп санаган кыргыз жараны тилибиздин чыныгы мамлекеттик тилге айланышы үчүн жан үрөп иштешибиз керек. Бул максатта колдо болгон бардык мүмкүнчүлүктөрдү, айрыкча, басма сөз, телерадиоберүү, оозеки түшүндүрүү ыкмаларын пайдаланып, өзүбүздүн жана башка улуттардын арасында мамлекеттик тилибизди тынымсыз даңазалап, анын айланасында үгүт-насыят иштерин, кароо-сынак, фестиваль, олимпиада, конкурс сыяктуу таасирдүү иш-чараларды кеңири жайылтуубуз, коомдук жайлардагы, аянт, көчөлөрдөгү көрнөк - жарнактарды, мекеме, уюм, фирмалардын имараттарындагы аталыштарды, сөзсүз түрдө, мамлекеттик тилде жазышыбыз зарыл деген ишенимдемин. Республика Президентине караштуу Мамлекеттик тил боюнча улуттук комиссиянын жана анын жетекчилигинин соңку иш-аракеттери колдоого алынышы керек.

Арстанбек, Калыгул, Тыныстанов, Абдрахманов, Арабаев, Шүкүров, Карасаев, Сартбаев, Алдашев, Орузбаева ж.б. залкарлардын, бөтөн тилдүү: Валиханов, Юдахин, Батманов, Ауэзов өңдүү окумуштуулардын кыргыз тили деп баштаган иштерин билгичтик менен улантуу-биздин илимпоздук да, атуулдук да, жарандык да ыйык парзыбыз. Кейиштүүсү, ушул тапта өзүнүн нукура эне тилинде так, таза, маңыздуу сүйлөй билген адамдар сейректеп баратканы байкалат.

Мамлекеттик башкаруунун жогорку баскычтарындагылардын, министрлердин, жооптуу кызматкерлердин, депутаттардын далайынын тил маданияты төмөн болуп, көпчүлүгү эки сөздүн бирин орусча сүйлөп, ошондон чыга албагандыктары, эне тилинде сабаттуу сүйлөөгө аракет кылбагандыктары абалды ого бетер оорлотууда.

Эне тилибиздин чыныгы мамлекеттик тил болушу үчүн аны балдар бакчасынан баштап, өлкөбүздүн бардык билим берүү баскычтарында окутуп үйрөтүүгө бөлүнгөн сааттардын санын көтөрүү зарыл. Телекөрсөтүү, радиоуктуруу каналдары боюнча калктын ар кайсы катмарлары үчүн “Мен кыргыз тилин үйрөнөм” деген атайын берүүлөрдү уюштуруп, аны эки тилде бирдей сүйлөгөн дасыккан адистердин (мүмкүн болсо, ар кайсы улуттардын өкүлдөрүнүн) алып баруусуна жетишүү керек. Ушундай эле тематикалык рубрикаларды орус тилинде чыгуучу республикалык ар бир мезгилдүү басма сөздө да ачуу-турмуштук муктаждык

Мына ушул жагдайлар тил саясатынын негизги багыты-мамлекеттик тилди коомдук турмуштун бардык чөйрөлөрүндө толук жана кенен колдонууга, Кыргызстанда жашап жаткан этностордун тилдерин сактоо менен, аларды окуп-үйрөнүү, өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү аркылуу мамлекеттик тилдин бириктирүүчү ролун аткарууга жетишүүнү аныктайт.

Мамлекеттик тилибизди келечекте мамлекетибиздин бардык калктары үчүн жалпыга керектүү тилге айландыруунун пайдубалы бала бакча, орто мектептерде түптөлөрү белгилүү. Анын эң зарыл, башкача альтернативасы жок аргаларынын бири педагогикалык профилдеги ЖОЖдордо кыргыз тилдүү орто мектептер үчүн келечек мугалимдердин бардыгын кыргыз тилинде окутуп, билим берүү. Бул жагынан ар бир ЖОЖдо абал мурдагыдай эле ар түрдүү: бир дисциплина кыргызча, экинчиси орусча окутулууда. Демек, эне тилибиздин өнүгүшү-ар бир адамдын, ар бир кыргыздын мамилесине түздөн-түз байланыштуу.

Иш кагаздарын жүргүзүү системасы-бул жарандардан тилди жогорку деңгээлде билүүнү талап кылган кесиптик иштин чөйрөсү болуп саналат. Азыркы мезгилде кыргыз тилин кесиптик коммуникацияда колдонуу боюнча туруктуу салтты калыптандыруу зарыл. Бул проблеманы чечүү кесиптик билим берүү менен түздөн-түз байланышкан. Жогорку билим берүүнүн ушул этабында адистерди даярдоо жүргүзүлөт жана алардын кесиптик ой жүгүртүүсү калыптанат. Мына ушуга байланыштуу жогорку окуу жайларында филологиялык эмес багыттагы адистерди мамлекеттик тилде кесиптик даярдоону камсыз кылган бөлүмдөрдү түзүүнүн зарылдыгы келип чыгууда.

Билим берүү жана илим чөйрөсүндөгү тил саясатынын максаты-билим берүү системасынын бардык баскычтарында окутуунун тили катары мамлекеттик тилди колдонууну кеңейтүү, этностордун тилдеринде окуткан мектептерде көп тилдүү билим берүүнү киргизүү жана бирдиктүү стандарттарды ишке ашыруу үчүн шарттарды түзүү аркылуу бирдиктүү билим берүү процессине кошуу болуп саналат. Мына ушул максатка жетүүдө төмөнкүдөй милдеттер коюлат:

-негизги окуу дисциплиналары боюнча мектепке чейинки, орто билим берүү мекемелери үчүн мамлекеттик тилдеги окуу-усулдук адабияттарды конкурстук негизде түзүү жана басып чыгарууну активдештирүү;

-окуу-усулдук комплекстерди түзүү, ошондой эле орто, жогорку кесиптик окуу жайларынын филологиялык эмес адистиктери үчүн мамлекеттик тилде базалык атайын адабияттарды которууну уюштуруу жана аларды конкурстук негизде чыгаруу;

-окутуу процессинде колдонуу үчүн тандоо максатында бардык окуу дисциплиналары боюнча окуу китептеринин жана окуу куралдарынын кыргыз тилине котормосунун мазмундук жактан адекваттуулугун баалоо боюнча жогорку окуу жайларынын алдында көз карандысыз эксперттик кеңештерди түзүү;

-кыргыз, орус жана эл аралык тилдерин, этностук тилдерди окуткан окутуучулардын квалификациясын жогорулатуу боюнча Инновациялык технологиялар борборлорун түзүү;

-мектептер жана мектепке чейинки мекемелерде мамлекеттик тилде жана окутуунун башка тилдеринде окуткан, ошондой эле предметтик-тилдик интеграциялык окутуунун усулдарын билген педагогикалык кадрлардын жаңы муунун даярдоодо бюджеттик орундарды көбөйтүүгө көңүл буруу;

-тилдик эмес факультеттерде мамлекеттин тилди окутуунун толук циклин ишке ашыруу жана окуу сааттарынын көлөмүн көбөйтүү. Бүгүнкү күндө колдонулуп жаткан окуу

пландарына ылайык кыргыз тили сабагы ЖОЖдор боюнча бир гана семестрде 45 саат көлөмүндө өтүлөт. Мындан тышкары студенттердин өз алдынча иштери үчүн 45 саат берилет. Бул көрсөткүчтүн мамлекеттик тилди үйрөтүүдө жетишсиз экендиги баарыбызга ачык көрүнүп турат. Ошондуктан мамлекеттик тилибизге маани берип, ЖОЖдордогу окуу сааттарынын көлөмүн көбөйтүү зарыл деп эсептейбиз.

-табигый-техникалык, гуманитардык жана социалдык дисциплиналар боюнча мамлекеттик тилде илимий изилдөөлөрдү жүргүзүүгө, диссертацияларды жактоого колдоо көрсөтүү жана ага көмөктөшүү;

-илимий китепканалардын Интернет порталдарында мамлекеттик тилдеги адабияттардын фондун түзүү.

Эне тилди өнүктүрүүдөгү дагы бир нерсе: жаш муун каалаган тилин үйрөнүүгө артыкчылык алып жатат, же алар англис, немец, француз, кытай, япон тилдерин үйрөнүүдө. Канча тил үйрөнсө, ар кимдин өз эрки, бирок алгач эне сүтү менен келген эне тилин билүүсү керек. Бул өз ара мамиле, өз ара алака түзүүгө, достошуп кызматташууга, мамлекетибиздин келечекте дүйнөлүк интеграцияга киришине шарт түзөт. Бирок ушул жерде урпактарыбыз эне тилин таза билүүнү сөз маданиятын сабаттуу үйрөнүүнү, бул аркылуу өз тилин, дилин, өз салттары менен үрп-адаттарын, улуттук рухий-дөөлөттөрүн урматтап баалоону, алар менен сыймыктанууну эстен чыгарбашы зарыл.

“Эне тили болбосо, аты аталбайт улуттун” дегендей, кыргыз тилинин тарыхы - бул биздин элибиздин тарыхы. Андыктан тил маселеси- мамлекетибиздин орчундуу негизги багыттарынан болуп кала береринде шек жок. Биздин эне тилибизди коргогонубуз-мамлекетибиздин маанилүү негизин, пайдубалын коргогонубуз. Эртеңки тил тагдырына кам көргөнүбүз-кыргыз элинин улут катары сакталышына, өсүп-өнүгүшүнө камкордук көргөнүбүз болуп саналат.

Улуу кыргыз элинин өнүгүп-өсүү жолу мамлекеттик тилинде, ырысында, ынтымагында, сый-урматында. Мына ушулардын баарын өнүктүрүү, улутубуздун жүзүн көрсөтүү үчүн бир гана эне тилибизди калыбына келтириш керек деп ойлоймун. Мамлекеттик тилдин калыбына келиши жеке эле биздин эмес, мен кыргызмын деген бардык адамдардын тилеги болуусу шарт, себеби кыргыздын канчалык кыйроого учурап жүрүп аман калышы, мамлекеттүүлүгүн сактап калышы – өз эне тилин сактоонун негизинде болгон. Ошондуктан эне тилин өз деңгээлинде билүү, аны кастарлоо, даңазалоо, чексиз сүйүү жана аны өнүктүрүү – заманыбыздын талабы бойдон калууда.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасында 2014-2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы.
2. Билим берүүнүн мамлекеттик стандарты. Бишкек. 2006.

Рецензент: ф.и.д., профессор А.Дунканаев